
POROČILA O KNJIGAH IN DOGODKIH BOOK REVIEWS AND REPORTS

Mojca Kovačič, *Pa se sliš ... Pritrkavanje v slovenskem in evropskem prostoru.* – Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012 (Zbirka Folkloristika; 5). – 154 str., ilustr.

Monografija obravnava pritrkavanje v slovenskem prostoru ter ga geografsko in zgodovinsko ustrezno umešča, obenem pa raziše njegove notranje (glasbene) in zunanje (kontekstualne) aspekte. V prvem delu avtorica ob upoštevanju dosedanjih raziskav obravnava teoretične in zgodovinske vidike pritrkavanja. Definira ga na dva načina, in sicer z vidika glasbenega procesa (»izvajanje ritmičnih obrazcev s kemblji ali kladivi ob udarni obroč zvona, pri čemer so bodisi vsi zvonovi nepremični ali pa nekateri izmed zvonov nihajo«) in z vidika glasbenega produkta (»glasba, ki nastane pri procesu pritrkavanja«). Ob izrazu *pritrkavanje* (včasih *pritrkovanje*) so v rabi tudi številni narečni izrazi (npr. *klenkanje, penkanje, trjančenje, nabijanje, tolklanje*); avtorica s pomočjo primerjave izrazov posameznih pokrajin pred letom 1983 in po letu 2006 ugotavlja njihovo pokrajinsko razširjenost in spremembe v rabi. V nadaljevanju sledi razlaga in zgodovinska umestitev pojmov zvonjenje in zvon, in sicer tako v evropskem (predvsem krščanskem) prostoru kot tudi širše. Ob zgodovinski umestitvi pritrkavanja v slovenskem prostoru avtorica izpostavi težave pri časovni zamejitvi pojava; splošno uveljavljeno mnenje, da pritrkavanje izvira iz šestnajstega stoletja, je namreč zaradi zabrisane ločnice med zvonjenjem in pritrkavanjem v že tako maloštevilnih virih težko preverljivo. Iz časopisnih omemb iz druge polovice 19. stoletja pa je mogoče razbrati, da je bilo pritrkavanje v tistem času pri nas že močno razširjeno.

Drugo poglavje se posveča tehničnim in glasbenim vidikom pritrkavanja, razloženim na podlagi avtoričine terenske raziskave, ki je zajela celotno slovensko področje, in na podlagi zbranih podatkov (intervjuji, vprašalnik) odlikuje stanje slovenske pritrkovalske prakse. Ob naštevanju različnih pozicij zvonov in načinov vzbujanja zvoka so posamezni vidiki podrobneje opisani ter podkrepjeni s slikovnim gradivom; posamezni primeri ilustrirajo, kje in kako je v rabi določena pritrkovalska praksa. Ob vsem tem avtorica ne pozabi opozoriti na različne

načine igranja, ki so škodljivi za zvonove (npr. igranje z železnimi kladivi, udarjanje na šibkejša mesta zvona, lovljenje kemblja), kar monografiji daje tudi aplikativno vrednost.

Z muzikološkega stališča je dobrodošlo poglavje o glasbenih vidikih pritrkavanja, ki na enem mestu zbere najrazličnejše pritrkovalske motive in tematske enote. Viže so lahko sestavljene iz enakovrednih ali pa iz glavnih in stranskih udarcev; pri slednjih tako srečamo glavne udarce, odbijanje in tehnično zahtevnejše gostenje. Analizi in poimenovanju posameznih pritrkovalskih viž, ki ilustrirajo najrazličnejše načine pritrkavanja, sledi primer avtorske štiristavčne pritrkovalske kompozicije z naslovom »Filharmonija« (Jože Mehle, 2005).

Tretji sklop monografije se posveča kontekstualnim vidikom pritrkavanja. Kot pravi avtorica, je pritrkavanje »v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja začelo pridobivati nove kontekstualne in funkcijske razsežnosti v nekaterih oblikah delovanja v javni sferi, kot so srečanja, tekmovanja, koncertni nastopi, okrogle mize ipd.«. Vendar so bile organizirane oblike pritrkavanja vseskozi v domeni angažiranih posameznikov, ne pa inštitucij, za kar avtorica navaja dva razloga: nezainteresiranost za sodelovanje državnih in cerkvenih institucij, ki hkrati kaže na tanko ločnico med umestitvijo pritrkavanja na področje ljudske oziroma cerkvene glasbe (stroka ne želi posegati v neznano področje, obenem pa cerkvena inštitucija ne želi prepustiti organizacije posvetni inštituciji, saj bi se tako lahko izgubil religiozni značaj pritrkovalskih srečanj) ter na posebnost performativne funkcije pritrkavanja (zaradi prostorskih in akustičnih pogojev ni neposredne interakcije med izvajalci in poslušalci). Izhajajoč iz religioznega konteksta je pritrkavanje tradicionalni način za obeležje praznikov in pomembnejših dogodkov v človekovem življenju. Opis vlog pritrkavanja in pritrkovalcev v monografiji spremlja razlaga procesov, ki njihove vloge spreminjajo skozi čas ter tako vplivajo tudi na glasbenoestetska merila pritrkavanja. Sledi popis sodobnih organiziranih oblik pritrkovalstva. Prikazani so tudi različni primeri glasbenega prenosa pritrkavanja; poleg slišnega prenosa so namreč v rabi tudi najrazličnejši drugi načini, ne zgolj notni zapis: tako srečamo zapis z onomatopejskimi zlogi, številčni zapis (tega uporablja polovica pritrkovalcev), črkovni zapis in različne grafične zapise.

Iz rezultatov raziskave sledi, da je danes povprečna starost slovenskega pritrkovalca 31 let (od tega jih je največ starih med 15 in 20 let) in da pritrkavajo tako moški kot ženske (pritrkovalke je 11 %, njihova povprečna starost je 18 let). Po zaslugi številnih priprav (vzvodi na zvonovih, pregibni kemblji) je pritrkavanje fizično omogočeno tudi mlajšim in šibkejšim (ženske in otroci), zato sta se v zadnjih desetletjih spremenili tudi starostna in spolna struktura pritrkovalcev. Poglavje »Razmerje med spoloma v glasbenem prostoru« obravnava pojav godke, v našem prostoru redko dejavne, a še redkeje opažene s strani raziskovalcev in medijev. Avtorica ob primeru pritrkovalke Marije Oblak (roj. 1929) pojasnjuje različne razloge za skoraj popolno odsotnost žensk iz tovrstne glasbene prakse.

Zadnje poglavje monografije izpostavlja pritrkavanje v evropskem kontekstu. Razbije mit o pritrkavanju kot slovenski posebnosti in na podlagi primerjav igre na zvonove v Evropi poveže slovensko prakso predvsem z Nemčijo in Hrvaško, ki ju je avtorica zajela tudi v svoji terenski raziskavi. Pritrkavanje (*das Beiern*), danes prisotno v Porenju in severni Nemčiji, najstarejši viri umeščajo v 12. stoletje, v 13. in 14. stoletju pa se je razširilo na območje Porenja

in Nizozemske ter na celotni srednjenemški prostor. Na podlagi raziskav M. Bartmanna in A. Döringa avtorica povzame značilnosti nemškega pritrkavanja. Študija primerov iz štirih krajev na območju Porenja, kjer tradicija še živi, prinaša transkripcijo pritrkovalskih viž in primerjavo nemške prakse s slovensko (dva načina izvajanja, *die Grosse Bemm* in *die Kleine Bemm*, na primer ustrezata slovenskim letečim in stoječim vižam).

Na Hrvaškem pritrkavanju stroka doslej ni posvetila posebne pozornosti; avtorica se zato pri raziskavi opira predvsem na redke posredne pisne vire in na lastno terensko izkušnjo. Pritrkavanje oz. *trnačenje* v Tuhlju naj bi izhajalo iz slovenske prakse, izraz *kampananje* v Istri pa je enak izrazu, ki ga uporabljajo pritrkovalci v slovenski Istri in v zaledju Trsta. Drugod se pojavljajo tudi drugi izrazi (npr. *igranje sa zvonima*, *slavljenje*, *luncijanje*). Študija primerov tudi tu prinese nekaj transkripcij viž, sledi pa primerjava tehnike, konteksta, glasbenih struktur in razmerja med pritrkovalci in številom zvonov v slovenskem, nemškem in hrvaškem prostoru.

Avtorica ugotavlja, da so pritrkovalske viže na slovenskem področju glasbenostrukturno dokaj enotne, razvrstimo pa jih lahko na podlagi vloge posameznih tonov v viži, števila zvonov, tehničnih načinov izvedbe in števila izvajalcev v razmerju do števila zvonov. V primeru večjega števila zvonov je mogoče zaslediti težnjo po melodičnem glasbenem izražanju, sicer pa je pritrkavanje običajno predvsem ritmična igra na zvonove. Spremembe konteksta izvajanja (prehajanje iz obredne v posvetno sfero, spolna in starostna struktura pritrkovalcev, glasbena izobrazba, organizacija delovanja itn.) vplivajo tudi na kompleksnost strukturnih in oblikovnih parametrov pritrkovalskih viž: spremembe naj bi bile v zadnjih desetletjih vidnejše in izrazitejše kot prej. Avtorica zaključí z ugotovitvijo, da je pritrkavanje pri nas z glasbenostrukturnega vidika doseglo visoko raven, njegova prepoznavnost v slovenskem in širšem okolju pa ga ozavešča kot pomemben del cerkvenega, glasbenega, kulturnega in tradicijskega prostora.

Teja Klobčar

Rebeka Kunej, Štajeriš. Podoba in kontekst slovenskega ljudskega plesa. – Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012 (Zbirka Folkloristika; 6). – 238 str., ilustr. + priloge.

Štajeriš je bil eden najbolj razširjenih slovenskih ljudskih plesov, ki je danes v spominu starejše podeželske populacije na območjih, kjer je živel, še vedno ohranjen, seveda predvsem kot ime in le redko kot ples, ki bi bil še del njenega plesnega repertoarja. Pri tem pa je nenavadno, da v etnokoreoloških raziskavah – izjema je kratki referat Marije Šuštar za kongres jugoslovanskih folkloristov na Bledu 1959 – ni bil deležen podrobnejše obravnave, je pa njegova podoba razvidna iz objav v knjigah zbirke ljudskih plesov *Polka je ukazana*. Tako je delo Rebeke Kunej prva celostna obravnava tega plesa, ki jo napoveduje že podnaslov *Podoba in kontekst slovenskega ljudskega plesa*, kar pomeni, da po njenem podoba nekega plesa ne more biti popolna, če poleg oblike niso upošteevane tudi okoliščine, v katerih je živel in se oblikoval. Za to ima tudi razlo-